

SLOVENSKI GLEDALIŠKI MUZEJ: VČERAJ, DANES, JUTRI

Mirko Mahnič

Pričakovali bi, da bo v Nollijevi Priročni knjigi za gledališke diletante (1868) z zanimivim, kar ganljivim podnaslovom »posebno za ravnatelje (tj. režiserje) igrokazov ter prijatelje slovenske dramatike sploh« – pričakovali bi torej, posebno spričo Nollijeve skrbne obdelave mnogih gledaliških in odrskih zadev (o vajah, o govoru, o deklamaciji, o ličenju, o odrskih napravah, odstavek »je li res težko napraviti diletantsko gledališče«!), tudi kakšno besedo o shranjevanju gledaliških reči za ogled, za zgled in za pomnjenje. Pa nič od tega. Vendar ima nekaj muzejske veljave Imenik slovenskih gledaliških igrokazov, pri čemer so všteti tudi predvodi, priredbe in predelava tujih del.

Gre za sto petindvajset iger, postavljenih po abecedi naslovov, z vrstno oznako igre, s številom dejanj, z imenom avtorja oz. prevajalca, z oznako tisk ali rokopis.

Med njimi je 49 (tretjina) slovenskih del devetindvajsetih naših avtorjev. Vilhar ima 5 iger, Alešovec 4, Lj. Tomšič 2, B. Tomšič 2, Remec 2, Rogački 2, Pesjakova 2, Malavašič 2 – po eno delo (igrice) pa: Bilc, Celestin, Globočnik, Jaroslav (= Fr. Štrukelj), Klodič, Kos-Cestnikov, Lipež, Majar, Mikeljnov, Novomeščan, Ogrinec, Penn, Podobnik, Poklugar, Potočnik, Severjan, Silvester, Sreboški-Peterlin, Vicko Dragan (= Davorin Trstenjak), Zakrajšek, Zupan. – K temu prištejemo še Paradiž (1670), »dramatično sceno« Krst pri Savici, humoristično Slovenski parlament (neznani avtor), Smoletovega Varha in obe Linhartovi komediji.

Muzejskega značaja pa je cela stran 172 z naslovom: Kraji, kjer se je že igralo slovenske igrokaze (brez navedbe iger).

Ti kraji so: Bistrica ilirska, Bistrica slovenska, Celje, Celovec!, Črniče (vas na Goriškem), Črnomelj, Idrija, Kamnik, Kanal, Kolonja (vas v tržaški okolici), Kranj, Laški trg, Loka (Škofja), Ljubljana, Maribor, Metlika, Mošnik (vas na Kranjskem), Nabrežina, Novo mesto, Ormož, Planina, Postojna, Ptuj, Rocol, Rojan, Solkan, Št. Ivan (v tržaški okolici), Št. Vid n/ Lj., Vojnik – se pravi (kot je označeno) v *13 mestih, sedmih trgih in devetih vaseh, zajemajočih Kranjsko, Koroško, Štajersko in Primorsko, kar pomeni v nasprotju z našim sedanjim, običajnim središčnim gledališkim pojmovanjem vseslovensko (globalno) gledanje.*

Predstavljati si smemo, da je nekaj pojmu gledališkega muzeja podobnega obstajalo ves čas od čitalnic in od Dramatičnega društva naprej – arhivi, dopisi, plakati, prepisi iger in vlog, kostumi, zastori in rekviziti – kar bi bilo zanimivo za današnje ogledovanje, pa so čas, brezbriznost, vojske in politične zdrahe z vsem do kraja pometli in smo tako silno prikrajšani za podrobnejše znanje o naši gledališki preteklosti do leta 1892, ko so z gledališko dediščino začeli pazljiveje ravnati.

Igralci, njihova družina, sorodstvo, prijatelji, občudovalci, konjičkarški zbiralci, morda kakšna družba ali ljubiteljsko društvo so začeli ustvarjati *male gledališke muzeje* s pisano robo spominkov in te muzejčke, ki jih gotovo še veliko

obstaja, bi moral Slovenski gledališki muzej imeti na očeh – kot je to v likovni umetnosti, ko imamo nič koliko dragocenih zasebnih salončkov, ki so (vsaj v večini) skrbno popisani in nadzorovani.

Jeseni 1926 pa je obstajal v Ljubljani pravi gledališki muzej z vso vsebino, značajem in pomenom, ki pa je bil za javnost odprt le deset dni – od 17. do 26. septembra. Prireditelj je v velesejmsko sestavo sprejel tudi prikaz naše gledališke kulture. V številnem častnem odboru so bili poleg visokih uradnikov, dvornih svetnikov, konzulov in predvsem gospodarstvenikov (vseh je bilo okrog trideset), so umetnost in znanost zastopali le trije: Rihard Jakopič, profesor Nahtigal in slikar Vavpotič, pravzaprav edini od gledaliških delavcev.

Organizator je za to priložnost izdal Oficijelni katalog na osemdesetih straneh z opisi vseh predstavitev: kmetijske, posebej še vrtnarske razstave, razstave kmečke hiše, higienske in radio razstave ter razstave stavbnih načrtov.

Zdaj ko so v modi saloni najmodernejših avtomobilov, nas bo presenetila razstava plemenskih konj. Bilo jih je petindevetdeset – ko danes po ves mesec ali več ne vidiš v Ljubljani niti enega konja! – konj, kobil, žrebcev in žrebic z imeni in rojstnimi podatki. Kakšno hrzanje in rezgetanje in tolčenje s kopiti! Kakšen konjski miting! Kakšna lepa imena konjskih dam in misic! Naj vam jih nekaj naštejemo – da vam omilim dolgčas, ki ga bo prineslo nadaljnje razpravljanje: Bistra, Cica, Cila, Polda, Furioza, Prama, Elza, Fuksa, Frici, Dora, Nelka, Fany, Šimlja, Malika, Milika, Lili, Princeza, Nina, Švarca, Leda, Zvezda, Visla ... Konji pa, ki so bili v manjšini: Dragan, Ferdo, Biser, Dušan, Fidel, Bojan, Jordan, Sinko, Romeo, Napolitano, Baron, Markiz, Breydel du Croiseau, Junak ...

Poglavitna, najobširneje obravnavana zadeva velesejma pa se je imenovala Kulturna razstava, s podnaslovom Gledališče in ljudstvo.

Kako je prišlo do razstave?

Knjižica pove, da je bil razpisan natečaj s povabilom vsem, ki imajo kakršno koli gledališko robo.

Vredno je omeniti, kar je bilo v knjižici še zapisano, »da imamo *par sto diletantskih odrov* in da raste med njimi nov Borštnik ali Verovšek ali Nigrinova«. In še to je zapisano – spodbudno in v opomin – »da je vse zelo majhno, a je naše«.

Imenovani so sodelavci pri tem muzejskem početju: gospodje Ciril Debevec, tajnik Narodnega gledališča, nadsvetnik Fran Govekar, mnogoletni intendant slovenskega gledališča, in Alfonz Gspan, abs. phil. – vsi ti za *literarni oddelek razstave*; za oddelek z naslovom *Naši igralci* Udruženje gledaliških igralcev; za *tehnični del* gospodje arh. inž. prof. Kregar, upravnik Narodnega gledališča, profesor Osip Šest, višji režiser Narodnega gledališča, in akademski slikar Vaclav Skrušny; za četrti *slikarski oddelek* prof. Vavpotič, scenograf Narodnega gledališča, inž. Spinčič in Vaclav Skrušny mlajši; za peti oddelek z naslovom *Naša opera* gospodje Mirko Polič, ravnatelj Opere, Neffat, dirigent Opere, Šubel, operni pevec; za šesti oddelek, imenovan *Slovenski upodablajoči umetniki in gledališče*, pa g. Vavpotič, akademski slikar.

I. Literarni oddelek kaže primerke izvirne dramske literature: najprej rokopise (!), ki jih je trideset, zatem »starejše tiske«, ki jih je osem. Dosledno so imenovani njihovi lastniki in posojevalci.

Med rokopisi omenimo Jurčičev prvi osnutek Tugomera v prozi in njegovo Veroniko, oboje v posesti gdč. Anice Levčeve; Ogrinčevega Hudega Kljukca ima Danilo; Stritarjev načrt za Pénico ima g. univ. prof. dr. Ivan Prijatelj; rokopise Medve-

dovih iger (Savel, Cesar Friderik III., Kacijanar, Za pravdo in srce, Stari in mladi) ima gdč. Helena Medvedova; Finžgarjevi igri Divji lovec in Veriga sta v lasti avtorja; g. Lavoslav Schwentner je lastnik rokopisa Hlapcev; rokopis Ciganov je v lasti avtorja Milčinskega; rokopis Remčeve Magde je v avtorjevi lasti; tako tudi Župančičeva Veronika Deseniška in Golieva Triglavska bajka; rokopis odlomka igre Srečka Kosovela je last g. Antona Kosovela. Večina rokopisov je last Narodnega gledališča.

Vse primerke starejšega tiska domačih iger je dal na razstavo g. dr. Janko Šlebinger, med drugimi Županovo Micko in štiri izdaje Matička.

Literarni oddelek predstavi sedemnajst rokopisnih in enajst tiskanih prevodov.

Obiskovalci veleseljemskega gledališkega muzeja so med rokopisi lahko videli Schillerjeve Razbojnik v dveh prevodih (Rak, Nolli), Borštnikova prevoda Putifarke in Bukovske goske, Mohoričev rokopis prevoda Goethejevega Egmonta, Haderlepov prevod Romea in Julije, Svetčev prevod Macbetha, Glaserjeva rokopisa prevodov Riharda III. in Othella – in kakšno veselje za sladokusne obiskovalce – deset z Župančičevo roko napisanih »Šekspirov« – Beneški trgovec, Komedija zmešnjav, Sen kresne noči, Kar hočete, Julij Cezar, Othello, Macbeth, Zimska pravljica, Mnogo hrupa za nič, Trmoglavka, za povrh pa še Cyrano.

V dodatnem oddelku z naslovom *Strokovna literatura* so bili na ogled odloki, zapisniki in poslovne knjige ljubljanske gledališke uprave, važnejši plakati od 1867 do 1914, seznam intendanc od 1892 do 1927, Seznam literarnohistoričnega arhiva Narodnega gledališča in seznam Repertoarnega arhiva istega gledališča.

II. oddelek: Naši igralci.

V njem je kar 135 fotografij dramskih igralcev in igralk v maski in v civilu (po abecedi) ter njihove skupinske fotografije.

Nekatere *skupinske* fotografije: skupina Valenta, Kajzelj, Kocelj, Jamnikova; skupina članov mariborskega gledališča z gostovanja po Sloveniji; skupina celjske dramatične šole pod vodstvom M. Skrbinška; skupina članov Narodnega gledališča Ljubljana na turneji 1924 in 1925; skupina z gledališke razstave v Magdeburgu, med udeleženci tudi O. Šest (morda se je tu porodila zamisel za razstavo v Ljubljani); skupina študentov diletantov: Kozak (Ferdo), Mesesnel, Šest, Štefka Skrbinšek in M. Skrbinšek kot vodja kluba.

Nekateri *posamezniki*: zelo poudarjen je Borštnik – na poslovilnem večeru pred odhodom v Zagreb, na mrtvaškem odru, njegova šatulja za šminkanje, njegova palica, ki so mu jo poklonili učenci kinošole v Zagrebu 1919, njegova posmrtna maska in seznam njegovih vlog; Verovšek v vlogi Sodnika Zalamejskega in Blaža Mozola, fotografija v mlajših letih in ena poslednjih fotografij na čolnu; še izdatneje si obiskovalec lahko ogleduje vse o Danilu: pet vlog, med njimi Ferdinand v Kovarstvu, Obloški Tonček, Večni mladenič, podoba z Danilovega prvega gostovanja s slovenskimi igralci po Balkanu (ni letnice), različne diplome (Udruženja igralcev, mestne občine), orden sv. Save III. stopnje, darilo zagrebških kolegov in slovenskih književnikov ob igralčevem 50-letnem umetniškem jubileju, njegova spominska knjiga, posamične fotografije članov njegove družine: žena Gusti (tudi v Pahljači Lady Windermere) in hčerke igralka Vera, Mira in Silva; Nučiča je videti v mnogih vlogah, s slovenskimi člani zagrebškega gledališča med prvo vojno, z ansamblom mariborske Drame, ki je bil njen prvi direktor; pri Putjati vidimo njegovo zimsko čepico, poleg njegov prepis vloge Othella, v vlogi Napoleona in Figara; Rogoz je fotografiran kot Hamlet, kot Mežnar v Pohujšanju, kot Damjan v Božjem človeku, pred gledalcem je celo fotografija Rogoza kot

začetnika in več fotografij njegovih operetnih vlog; Cesarja vidimo v vlogi dr. Grozda; Emila Kralja kot Caleba v Cvrčku in avtokarikaturo na vislicah z opombo »nedovoljeni bolniški dopust«; med mariborskimi je samo Jožko Kovič, »igrallec in režiser mariborskega gledališča«. Močno v ospredju je Milan Skrbinšek: fotografija na trgu Canale v Trstu, ko je bil 1916 tam Cankarjev večer, kot vodja turneje v Gorici, kot Martin Spak, 14 tabel njegovih mask, pravzaprav avtoportreti vlog, diplome in spominski darovi.

Posamezne dramske igralkke: Borštnikova: fotografija njenega prvega nastopa v vlogi Felice (Šolski nadzornik) 16. 2. 1882; Marija Vera, »bila v Nemčiji na velikih odrih«, fotografirana kot Judit, kot začetnica v vlogi Jeanne d'Arc; Vika Podgorška kot Pastorka (Šest oseb išče avtorja), kot Viola (Kar hočete) in kot Sveta Ivana; Šaričeva kot Veronika Deseniška; Nablocka s pripombo v oklepaju: Rusinja; Polonica Juvan kot Rošlinka; Berta Bukšek kot Marija Stuart; Vela Nigrinova kot Ofelija, kot Dama s kamelijami, kot Elizabeta v Mariji Stuart; Cirila Medvedova v igri Otok in Struga; Vida Juvanova v igri Božji človek; Maša Slavčeva v Preciozah ... Ida Pregarc, Mira Bergant, Darinka Debeljak, Iva Gradišar, Marta Repovševa, Ema Starčeva ... Čehinje Manja Ježekova, Maša Kadlerjeva, Josipina Kreisova, Alena Šetrljova, Mara Taborska, Ružena Noskova, Nana Wintrova ...

Med devetdesetimi igralci in igralkami od 1867 do 1927 jih je dvajset, ki v Slovenskem gledališkem leksikonu niso omenjeni.

Pripomniti je treba, da ustvarjalci razstave niso upoštevali mariborskih igralcev in igralk. (Se morda Maribor ni odzval natečajnemu povabilu?)

Operni ustvarjalci nastopajo z natanko toliko ekspanati (fotografij itd.) kot dramski – s sto petintridesetimi. Razstavljene so skupinske podobe, zatem posamezniki: skladatelji, dirigenti, režiserji, baletni mojstri, pevci in pevke.

Skupine: člani z intendantom Govekarjem leta 1919; skupina Čehov, članov Narodnega gledališča: Benišek, Tallich, pevke in subrete; Bohuslav, Wintrova, Kautska (Rogozova); skupina članov ob prvi izvedbi Prodane v Trstu 1913; skupina mariborskega ansambla z direktorjem Mitrovičem 1926; skupina ljubljanskega opernega zbora z Balatko; skupina orkestra in dirigentov z direktorjem Rukavino; plesna skupina Vlček, Wisiakova; godalni kvartet Zika, ki je izšel iz orkestra ljubljanske Opere; skupina gostov, med njimi Max Fromann; skupine z opernih turnej v letih 1926, 1927: Sarajevo, Dubrovnik in Split.

Na čelu posameznikov je Josip Noll – v civilu in kot grof Luna: slavni baritonist, soustanovitelj in tajnik Dramatičnega društva, dolgoletni režiser, pevec, igrallec in organizator.

Skladatelji: Anton Foerster (tudi dirigent), Benjamin Ipavec, Viktor Parma, skladatelj petih oper, operet in spevoiger, Risto Savin s štirimi operami in baletom, Hugolin Sattner, Marij Kogoj.

Dirigenti: Friderik Rukavina (tudi direktor), Anton Balatka, Ivan Brezovšek, Matej Hubad, Andro Mitrovič (v Mariboru), C. M. Hrasdira, Anton Neffat, Mirko Polič, tudi direktor Opere, Danilo Švara, Berto Perič, Djuka Trbuhovič, tudi pevec, Makso Unger, Janko Ravnik.

Režiserji: Vladimir Marek, šef režiser, I. Vaverka, režiser in operetni komik, Pavel Rasberger.

Baletni mojstri: Vaclav Pohan (fotografija: v operi Carmen, v baletu Pieretin pajčolan) in Vaclav Vlček (fotografija: v suiti Musorgskega Bydlo).

Pevci: Svetozar Banovec (tenor), fotografija kot Des Grieux. Julij Betetto (bas), več fotografij v vlogah; Nikola Cvejič (bariton), več fotografij, tudi kot Scarpio,

Amonasro in Don Juan; Lujo Drenovec, organizator in operetni tenor; Pepik Drvota (tenor) kot Janko v Prodani, Knez v Rigolettu; Vekoslav Janko (bariton); Leopold Kovač (tenor) kot Pinkerton in Cavaradosi; Josip Križaj (bas) kot Mefisto v Faustu; Ivan Levar (ni glasovne oznake) kot Boris Godunov; Fran Neralić (bariton) kot Rigoletto; Mihael Riezunoff (junaški tenor) kot Lohengrin; Josip Rijavec (tenor), razstavljena karikatura; Emil Rumpel (bas) kot Povodni mož v Rusalki; Mario Šimenc (tenor) kot Cavaradosi, Janko v Prodani, Mefistofeles v Faustu; Hugo Zathej (bas) kot Nilakante v Lakme in kot Mefistofeles; Drago Zupan (bas buffo) ... in mnogo drugih imen (fotografij).

Pevke: slovenske so Gajeva - Jermanova (koloraturka); Olga Korenjak (sopran); Rezika Thaler (sopran); Pavla Lovše (sopran); Marica Lubej (v Grofici Marici); Cirila Medved - Škerlj kot Olga v Onjeginu; Gizela Nigrin - Fleurin (brez glasovne oznake); Irma Polak, sopran, kot Denise v Mamselle Nitouche; Štefka Polič, sopran; Ivanka Ribič, sopran, kot Laureta v Gianni Schicchi; Ljubica Sfiligoj, mezzosopran, kot Amneris v Aidi; Anica Vrhunc, mezzosopran, kot Orest v Lepi Heleni; Vilma Thierry-Kavčnik, mezzosopran, kot Carmen; Udovič (v Mariboru); Rora Ropas, kontraalt; Jožica Fantova, subreta; Marija Gaertner, mezzosopran; Jožica Haderbolc, subreta ... Poleg njih še tujke, največ je Čehinj: Manja Jenikova, Vanda Lewandowska, Lida Levičkova, priljubljena Ružena Noskova, Nada Peškova, Hana Pirkova, Božena Potučkova, Marija Skalova, Vera Skalska, Margit Nadas, Helena Odilon (v operi Madame Sans gêne), Bela Razumova ... primadona Ina Šipankova, primadona Zdenka Zikova, sopran, tri fotografije iz Tosce, Manja Žaludova, I. Žihovska, Vika Čaleta v Aidi ...

Plesalci in plesalke: Manja Chladkova, Meta Franketova, primabalerina Olga Nikitina, primabalerina Marija Poljakova (v baletu Le Silfide), primabalerina Lydia Wisiakova v pantomimi Trois moments, primabalerina Maša Svobodova, primabalerina Marija Tuljakova ...

V posebnem odseku oddelka Naša opera so razstavili devetnajst *opernih* inscenacij, ki so jih v sodelovanju z režiserji in dirigenti ustvarili scenografi Skrušny, Vavpotič in Kregar.

Skrušny s Šestom: Mrtve oči, Večni mornar, Don Juan, Gorenjski slavček, Gosposvetki sen; isti z balerino Tuljakovo: Lecitarsko srce; isti s Knittlom: Tanhäuser, Figarova svatba; isti z Bučarjem: Zvedave ženske; isti z Balatko: Jenufa; z Wuršerjem: Rigoletto; z Rukavino: Tosca, Aida in Mefistofeles; z Debevcom: Poljub. – Kregar s Povhetom: Orfej v podzemlju. – Vavpotič z Emilom Kraljem: Povratek. – Scenograf za skico prvega dejanja Lepe Vide ni omenjen. Skice so za eno, največ za dvojne dejanje imenovanih oper. Le za Mrtve oči, Povratek, Così fan tutte in za Gosposvetki sen bi bile lahko – ker nimajo glede tega nobene opombe – za vsa dejanja teh oper.

Nadaljnji odsek oddelka Naša opera razstavlja *partiture*, klavirske izvlečke, librete, režiserske knjige, skice in plakate. Največkrat gre za *originalne*, rokopisne partiture, večkrat z dodanimi klavirskimi izvlečki:

Foerster: Gorenjski slavček in opera Dom in rod; Ipavec: Teharski plemiči, Tičnik; A. Vrhom: Pogumne Gorenjke, spevoigra; I. Zajc: Mornarji na krov; Fr. Gerbič: opera Nabor, opera Kres; V. Parma: Ksenija, Urh, Grof celjski, Pavliha, Zlatorog in operete Caričine Amaconke, Venerin hram, Nečak; Ipavec-Parma: Možiček, pantomima; M. Polič: Trnuljčica, mladinska igra, izvedena v Trstu; Savin Risto (Friderik Širca): Lepa Vida (prva oblika), Gosposvetki sen, Matija Gubec, balet Punčka; J. Hatze: Povratek (originalna partitura hrvaškega skladatelja); H.

Sattner: Tajda; M. Kogoj: partitura in skica za Črne maske; M. Bravničar: prvo dejanje Pohujšanja (izvleček); L. Rožycki: Casanova; Rokovnjači in Legionarji, spevoigr; L. M. Škerjanc: Žlahtni meščan (originalna partitura); razstavljen je plakat prve izvedbe Gorenjskega slavčka 1872.

Za radovedneže so tu različni trakovi, podarjeni Operi 1926 in 1927 na gostovanjih v Celju, Sarajevu, Splitu in Osijeku, ter nekateri plakati s teh turnej.

Svoj prostor je dobila tudi *odrška tehnika*.

Obiskovalci so si lahko ogledali »svetlobne in efektne aparate«: reflektor z dvatisočsvečnimi žarnicami, tri reflektorje na oglje, dva aparata za imitacijo vlaka, napravo za veter, dva aparata za imitacijo vojnega hrupa, projekcijske plošče za dež, sneg in morje. Videli so lahko rekvizite: teatrsko pojedino, kaširane jestvine, podstavke z vazami, škropilnik, glasbila, preproge, odrsko biblioteko ...

Obiskovalci so lahko videli tudi kostume: sedem kostumov mariborskega gledališča, deset kostumov ljubljanske Opere, frake, suknjiče, uniforme. Toaleta gospe Danilove iz Pahljače lady Windermere in toaleta gospe Vere Balatkove iz operete Orlov: oboje osnutek in ročno delo »kostumografke« gospe Avguste Danilove.

Pozornost razstavljalcev je veljala tudi gledališkim stavbam in stavbnim načrtom: tu so bili načrti opernega in dramskega gledališča, stavba starega nemškega gledališča, fotografija mariborskega gledališča, dva tlorisa mariborskega gledališča, dva predloga arhitekta Vladimira Šubica za ureditev parka pred dramskim gledališčem.

Toda to ni še konec, še moramo ostati v desetdnevnem muzeju jeseni 1927 v Ljubljani. Vstopamo v t. i. *scenični oddelek* s tremi pododdelki: A. scenični osnutki, B. kostumni ostanki in C. fotografije scen. Scenski osnutki so iz fantazije in izpod rok mnogih oblikovalcev.

Ti oblikovalci – po abecedi in s podatki o številu osnutkov z naslovi iger – so: Bratina, 4 osnutki; Čargo, 3 osnutki (Hamlet, Henrik IV., Črne maske); Černigoj, 11 osnutkov za kolektivni oder (Cankar, Goldoni, Marinetti, Roveta, Reger, Pirandello) in 7 karakternih študij; Delak, 7 osnutkov za »barvni oder« (Cankar, Kette, Murn, Seliškar, Župančič, Pirandello, Pocarini), 9 študij mask; Kregar, 20 osnutkov (inscenacija Tarantelle, osnutki opere Vrag in Katra, Hamlet, Ljubezen, Sen kresne noči); Pregarc, 4 scenični motivi iz Splita; Rohrmann, 13 osnutkov: Bajazzo, Čarobna piščal (v mapi); scenični osnutki obeh Skrušnyjev; Spinčič 7 modelov (Ne čez most, Hlapec Jernej, Pohujšanje, Polnoč – osnutki: Ne čez most, Hlapec Jernej, Lohengrin, Polnoč; Vavpotič mlajši, 26 osnutkov, med njimi za predstave Car Pavel, Kralj Edvard, Turandot, Macropulos; Vavpotič starejši, 40 osnutkov: Triglavsko bajka, Gobsek, Boubouroche, Ne čez most, Faust, Božji človek, Tannhäuser, Macbeth, Figarova svatba, Tenacity, Kovarstvo in Ljubezen, Ples v maskah, Fidelio, Vojjček, in štirje modeli: Faust, Trmoglavka, Oznanjenje, Betlehemska skrivnost. Dodan je Vavpotičev načrt scene za Hlapce 10. septembra 1919 (za Zagreb).

Kostumske osnutke so izdelali Klemenčič, Medvedova, Spinčič in Vavpotič starejši.

Kostumi – Klemenčič za Sen kresne noči, Medvedova skupino figur (?), Spinčič za Ne čez most, Vavpotič starejši za Lumpacija Vagabunda, za Triglavsko bajko in balet (?), za Zagreb pa načrt kostumov za Hlapce.

Razstavljene so bile *fotografije scen* – razen dveh mariborskih le ljubljanske, skupaj več kot dvajset fotografij.

Fotografije scen: Figarova svatba, Vdova Rošlinka, Triglavska bajka, Revizor (režiser Putjata), Pirandellov Henrik IV., Žena vrag, Hamlet, Kar hočete, Sen kresne noči, Beneški trgovec, Golgota (1. in 2. uprizoritev), Smrt majke Jugovičev.

Naslednji samostojni oddelek ima naslov: Slovenski oblikujoči umetniki in gledališče.

Likovna dela: Bucik s portreti Šesta, Vere Balatkove, E. Kralja, M. Danilove, Nablocke; Čargova risba Kogoja, Delaka, E. Kralja (dvakrat – kot Norca v Vojčku in kot Melhiorja v Tičih), Sancina, Šesta, Neffata, Kregarja, Danila, Košiča, Jermana, M. Skrbinška; Dolinar je na razstavo poslal glavo inž. arh. Kregarja; Gaspari tri karikature: Rogoza, gledališkega ansambla 1912 in gledališke uprave 1926; Gasperin portret E. Kralja in podoba M. Skrbinška v garderobi; veliko je Jakca: loža v veliki pariški operi, gledališče Chatelette, portreti Levarja, Danila, Skrbinška in Šesta, Knittel in Žaludova v Tannhäuserju, lesorez Nedbal dirigira, podoba V Narodnem divadlu v Pragi, skica dirigenta Tallicha; Smrekar prispeva vrsto karikatur: Župančiča, Milčinskega, Danila kot Rajtguzna, scenografa Vavpotiča, profesorja Šesta in karikature z naslovom Tragika, Histerija, Kritika, Ljubljanska Talija in Bucek v gledališču; Šantel nariše podobo Opera gori; Tratnik portret Ivana Levarja; Vavpotič nariše Rogoza, Medvedovo, E. Kralja, A. Danilovo kot Hasanaginico, Danila ob jubileju, portret gospe Debeljakove, risbo Danila in še drugo risbo z naslovom Aškerčeva akademija, v olju pa arhitekta Kregarja in Rogoza kot Hamleta.

V knjižici, ki listamo po nji, se gledališki problem odpre v širino, od tod naslov: Ljudstvo. Tu so predstavljeni Zveza (sokolska) kulturnih društev Ljubljana-Maribor, troje Dramatičnih društev (Celje, Maribor, Ptuj) in Prosvetna zveza v Ljubljani, se pravi, razstava o tistem, kar v Slovenskem gledališkem muzeju pogrešamo, a sodi v jedro slovenske gledališke omike, obstaja (oz. je obstajalo) pod imenom slovensko ljubiteljsko ali amatersko gledališče. Vemo, da je Župančič v članku Beli domi po naši zemlji navdušeno pisal o njem.

Vzemimo si malo oddiha in si preberimo nekaj stavkov iz tega članka, napisanega 1935. »Beli domi« so podeželske gledališke stavbe. Takole piše Župančič:

»Beli domi po naši zemlji, po dva, po trije v enem kraju. Kolikokrat sem jih kazal Francozom, Angležem, Nemcem, skromne, ali ponosne s svojimi čednimi telovadnicami, svetlimi čitalnicami in urejenimi odri – so se čudili in zamislili. Najbrž so na tihem primerjali svoje male kraje z našimi, zakaj ponavadi so priznavali: 'Ne, kaj takega vam jaz pri nas ne bi mogel pokazati.' ... Niso se mogli načuditi, da gredo čez te odre poleg preprostih ljudskih iger najboljša dela slovenskih pisateljev ... a tudi Schillerja, Molièra in Shakespeara ... In kaj bi bil rekel tujec, da je videl in slišal tisto nepozabno Miklovo Zalo koroških Slovencev, ki je tudi izšla iz takega kmétiškega (belega) Doma z onkraj Karavank. Da bi bil videl pobožnost, ki je prevevala vsako njihovo kretnjo na odru, ko bi bil mogel prisluhniti mehki melodiji njegove domače govorice, ujeti prizore, nad katerimi je plavala čudovita svetlost in tako globoko občutje, da si bil pretresen in so ti navrele solze v oči ... *Že imeti pregled nad vsem tem kipenjem po naših krajih, bi bila dragocenost za nas.* Prešiniti vso to gorečnost z enim duhom, zvezati ga z Ljubljano, ki mu bodi središče in toplo ognjišče, je velika kulturna naloga ... In vi, Domi, bele ladje z našimi nakladi in zakladi, izpuscite svoje golobe, da se bodo izpreletavali nad nami in vami ter nosili znamenja sem in tja...« (Prim. podobno pri Borku J 20. 5. 1941:

»Tudi delo diletantskih odrov je za občinstvo gledališko vzgojno. Številni podeželski odri so ljudstvo izšolali, da mu je postala gledališka umetnost živa potreba.«)

Razstavljenih je 19 sokolskih gledališč, vsako od njih s svojim razstavnim gradivom.

Sokolsko gledališče na Bledu razstavlja: osnutek gledališkega odra, različne scene, slike igralcev in lepake. Žalec slike funkcionarjev in posameznih igralcev skupine igralcev, prizorišča, knjiga kronike. Sokolsko gledališče imajo še tile kraji: Dolenji Logatec, Hrušica, Hotedršica, Krško, Kranj, Litija, Ljubljana (Šentjakobski oder), Mala Nedelja, Moste, Mokronog, Radovljica, Ribnica, Stražišče pri Kranju, Trbovlje, Žiri (seveda so omenjeni le večji trgi in vasi).

Kaj razstavlja troje Dramatičnih društev v Celju, Mariboru in Ptuj?

Celje: fotografije igralcev, plakati, fotografije scen; Maribor: fotografije igralcev, scene, plakat prve uprizoritve Jurčičevega Tugomera, razprava dr. Strmška o mariborskem Dramatičnem društvu; Ptuj: fotografije igralcev, osnutki (scenski), plakati.

Na široko je obdelana Prosvetna zveza – petinpetdeset številčk. Pravzaprav so to edini podatki po uničenju njenega arhiva, knjižnice in garderobnih skladišč po drugi svetovni vojni. V knjižici piše, da Prosvetna zveza združuje »vsa katoliška izobraževalna in prosvetna društva v ljubljanski oblasti« (!). Tudi tu so s popisom depositov obdelani posamezni odri.

Najprej je prikazan ljubljanski *Ljudski oder*: njegova uprava, repertoar, mapa letakov, fotografije scen, fotografije uprizoritve Pasijona, Benhurja, Ljubezni in morja valovi in še drugih iger. Fotografije skupin, članov in članic v nekaterih vlogah, fotografija knjižnice z dramsko literaturo, fotografija garderobe, kostumov, rekvizitov, potrebščine za maskiranje in statistične tabele delovanja. Sledi gledališče *Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov*: fotografije članstva, igralcev v maski, mnogo letakov, fotografije nekaterih prizorov, fotografije scen. *Katoliško mladeniško društvo* se predstavi z mapo letakov, sledijo mu katoliška gledališča v tehle krajih: Črnuče, Bled, Dobrova, Homec, Ježica, Dolenji Logatec, Rakek, Ratéče, Šmartno pod Šmarno goro, Tržič, Vič, Žiri, Radovljica, Žirovnica. Zatem so na ogled tiskani in risani lepaki mnogih prosvetnih društev – s pripombo, da so razstavljalci upoštevali *samo večje kraje*.

Pod posebnim naslovom Projekcija Prosvetna zveza razstavlja skioptični aparat, epidiaskop, kinoaparat, kinobox, kolekcijo diapozitivov, filme, igre senc (Schattenhausspiele), takoj ob tem pa *podobe naših pisateljev ljudskih iger* (!), zbirko rokopisov in tiskanih iger za podeželske odre, načrte različnih Prosvetnih domov in načrte za opremo odra.

Prikazano je gledališko delovanje Zavoda sv. Stanislava v Šentvidu: fotografije iz Ajshilove Sprave in njegovih Agamemnona in Maščevanja. (Pazi: šolski oder, šolsko gledališče.)

Podana je statistika delovanja Katoliških prosvetnih društev pred prvo vojno in v povojni dobi na dramskem polju.

Takoj zatem je prikazano *marionetno gledališče* akademskega slikarja Milana Klemenčiča.

Gledališče M. Klemenčiča: 58 lutk, 48 rekvizitov; dnevnik marionetnega gledališča Atena v sezoni 1925/26; režijske opombe za igri Kralj Lavrin in Trojčki iz Damaska; zatem še letaki, komplet lutkovni oder društva Česka obec v Ljubljani z lutkami; sledijo albumi in plakati ter množica lutk Prosvetne zveze.

Posebej je predstavljen seznam domačih in tujih lutkovnih igric.

Igrice za lutke: Berndorf: Zakleti kalif; Miran Jarc: Gašperček čarovnik in

zdravnik (rokopis!), Godec Janez (rokopis), Kraljevič Tugomil (Lupežnik Moros, iz češčine) in Ujeti medved (rokopis); dr. J. Lah: Čarobni dežnik, Gašperček prvič v Ljubljani (rokopis), Prolog; F. Pocci: Čarobne gosli, Kralj Lavrin, Sovji grad – Gašperček obogati, Tri želje, Trnuljčica; Mirko Pretnar: Sedem razbojnikov (rokopis); in še: dr. Faust (iz nemščine), Skrivnostno zrcalo (iz nemščine), Trojčki iz Damaska (iz italijanščine).

Zdaj smo že blizu izhoda iz gledališkega muzeja 1927. Predstavi se nam le še nekaj, kar v SGM ni obravnavano: šolski oder, ki pri nas živi že dolgo. Pred nami je (pod št. 588a) zložljiv šolski oder iz Iške vasi – konstrukcija Frana Grašiča, učitelja, poslikal Avgust Lulik, učitelj. Dimenzije 3 x 6 x 3,6 m. S pripombo v naši knjižici: »Tolmač brezplačno na razpolago interesentom na razstavnem prostoru.« Ob zložljivem odru je stenska tabla slik s scenami šolskega odra iz Iške vasi.

In dodan je tudi seznam »mladinskih igrokazov«, ki ga je pripravil prosvetni odsek Udruženja jugoslovanskih učiteljev.

Mladinski igrokazi: Josip Ribičič: Lola, Trije bratje, Kraljica palčkov; Škulj: Ujedinjenja; Ernest Šuštaršič: Sveti kamen; Ernest Tiran: Pri botri zimi, Čudežne gosli; Ivo Trošt: Kraljevič Marko in Beg Kostadin, Testament majke Jugovičev; Josip Korban: Povodni mož; dr. Ivan Lah: Miklavž prihaja. Emil Adamič je napisal glasbo k Ribičičevi Kraljici palčkov, Ciril Pregelj pa k Tiranovim Čudežnim goslim.

Predstavljena je tudi scena iz osnovnošolske uprizoritve Divjega lovca v Podzemlju, režiser šolski upravitelj Ljubič.

Naš ogled gledališke razstave oz. muzeja *na Ljubljanskem velesejmu od 17. do 26. septembra 1927 je končan.*

Veliko iskanja in dela pa tudi znanja je bilo potrebnih zanjo. Najbrž je bilo razstavljenega še kaj, kar so ustanove in posamezniki prinesli kasneje.

Škoda, da je bila Štajerska tako šibko zastopana. Primorska, ki je bila pod Italijo, pa nič.

V zvezi z razstavno knjižico moramo računati na napake in nepopolnosti.

Ni bilo mogoče ugotoviti, ali obstaja kakšna fotografija te razstave (časopisi, revije, Gledališki listi).

Blizu časa velesejemske razstave 1927 so bili teatarski »eksponati« (stavbe, podobe igralcev, prizori iz iger, karikature) objavljeni v Ilustriranem Slovencu in v reviji Ilustracija (1929 do 1931), ki sta bila po sili razmer tudi nekak *časopisni muzej*, po katerem še danes pogosto sežemo.

Jeseni 1944 se v Drami pod ravnateljem Debevцем in dramaturgom Modrom porodi misel na gledališki muzej. Gledališki poročevalec in kritik prof. Jože Peterlin piše v S 5. oktobra (1944): »Začne se urejati arhiv, da bo Drama mogla v bližnji bodočnosti urediti lasten gledališki muzej, kar je gotovo zelo važno in bo bodočemu zgodovinarju, ki bo razkrival preteklost našega gledališča, s tem delo zelo olajšano.«

Gotovo pod vplivom teh načrtov v Drami je Borko razmišljal v Jutru 23. novembra 1944:

»Ustvarjalno delo naših gledališčnikov doslej še ni našlo kakšnega posebnega odmeva, medtem ko pri drugih narodih obstajajo cele študije, monografije in drugi slovstveni dokumenti; o naši starejši gledališki umetnosti še nimamo pregleda – pridobitve in izkušnje pionirskih gledališčnikov niso ohranjene; fotografski material, ki podaja seveda samo statično podobo odrskega dogodka, se šele zbira, kolikor deluje od nedavnega naš gledališki arhiv; *gledališki muzej je pač samo še*

godba bodočnosti; fotografskega gradiva je zelo malo, filmov, ki bi ohranili vlogo umetnika v vseh njegovih otenkih, si ne moremo privoščiti ... kako naj se ob tej revščini razvije tradicija ...»

(Zdi se nemogoče, da Borka ni v naši sodobni dramaturški in kritičski zavesti!)

Februarja 1945, ob prvi obletnici ustanovitve Slovenskega narodnega gledališča na osvobojenem ozemlju, je bil ustanovljen tudi *gledališki arhiv in uvedena arhivska služba*. V ta arhiv – tudi tu bi lahko uporabili izraz muzej – so prišli seznami predstav, zapiski s sestankov (zelo burnih, kar zadeva vprašanje umetnosti), strokovne knjige, gledališka besedila, inventarna in blagajniška knjiga, izrezki in prepisi člankov iz dnevnih listov, delovni dnevnik ustanove, nekaj sto fotografij z različnih predstav ... (Kalan, Veseli veter).

Od leta 1892 so v ljubljanskem gledališču, po 1918 pa tudi v mariborskem, kasneje v Stalnem tržaškem, v ljubljanskem Mestnem, v celjskem, primorskem, kranjskem in ptujskem rajši na slepo kot načrtno shranjevali različne dokumente in jih kot mačka mlade prenašali in raztresali po podstrešjih, ker jih niso imeli kam oddajati, ko pa bi jih kasneje mogli v Slovenski gledališki muzej, so to počeli občasno in naključno. In tako je še danes, saj še zmeraj ni uradno določeno (ukazano), kaj, kdaj in komu te vrste gradivo oddajati. In tako ima Slovenski gledališki muzej v vseh poklicnih gledališčih svoje podružnice. Gledališko gradivo pa leži še v Rokopisnem in Glasbenem oddelku NUK in v mariborski Univerzitetni knjižnici, v Državnem arhivu Slovenije, v arhivu Mestne občine Ljubljana, v arhivu Narodnega muzeja, na AGRFT, v polpoklicnih gledališčih in pri zasebnikih. Kazalo bi narediti vsaj temeljni popis gradiva v najpomembnejših nahajališčih. Ni se mogoče zadovoljiti s tem, kar imamo, muzej ni odsluženo odlagališče, ampak nemirna, nenasitna, a zmeraj hraniva ustanova, ki nenehno še in še išče, dodaja, dopolnjuje.

Zarodek Slovenskega gledališkega muzeja – šele po drugi vojni – je čakal na življenje v prej tesni kot večji sobi s pogledom na dvorišče. Zadeva je bila bolj milostnega (miloščinskega) kot naklonjenega obraza, šlo je pravzaprav bolj za to, da se nebodigatreba roba pač nekam spravi – pet ali šest maket povojnih prizorišč, frak, ponarejen »šmuk« in kakšna plesniva lasulja, sprehajalna palica, verjetno Borštnikova iz velesejemskega muzeja, nekaj razpadajočih toalet in posušenih šmink, celo nekaj cunj, ki so se z njimi gledališki staroste odšminkavali, nekaj knjig, največ nemških, nekaj predvojnih in povojnih gledaliških listov in plakatov ter kupi časopisov – česar po mnenju nekaterih ne bi smeli kar tako zavreči.

Neki gospod Janko Traven (1902–1962) – »neki« zato, ker je brž po smrti zašel v pozabo, a je vreden spoštljivega poklona vsaj v tej naši današnji skupščini – dragoceni gospod Traven je bil razgledan in usodno delaven ter odgovoren razumnik z visoko dunajsko-berlinsko izobrazbo ekonomske stroke, domoljuben rezervni častnik, že od mladosti zapisan ljubezni do vede in umetnosti in zgodaj znan kot pisec člankov, največ z gledališko in filmsko vsebino. Bil je jasen, zmožen in zagnan mož, čezmerno skromen, razsipno ljubezniv in ustrežljiv, ki je poznal hvaležnost in zahvalo, a ni poznal zamere, človek brez podaljšanih komolcev, celo nekoliko preplašen in ponižan, ko je bil tarča posmeha neplodnih blebetavcev, ki so ga radi kar očitno obtoževali, da je pišoč diletant, ki ni zmožen znanstvenih »prijemov«.

Zbiral je pogum in zmeraj znova prihajal pred vrata odločujočih ter strahoma ponavljal predlog za ustanovitev vseslovenskega gledališkega muzeja. Ušesa od-

govornih niso ostala gluha, posebno ne upravnika Juša Kozaka. Leta 1952 so se gospodu Travnu sanje uresničile, čeprav v sirotni meri, ko je bilo denarja le za prvo silo in je moral dati obračun za vsak svinčnik in radirko, za vsak list papirja slabše vrste (rjavi »koncept« papir), ki bi ga spričo svojega pohlepne pisala potreboval, bi skoraj rekel, cele bale, da bi popisal kupe listov, razrezanih na četrтинke in osminke.

Zdi se mi, da je treba ponoviti katero njegovih pglavitnih misli in dognanj.

Najprej misel, ki jo je izrazil v svojem Prvem poročilu 1952, da bo namreč »naš muzej« raziskoval »razvoj vsega gledališkega dogajanja po vsem slovenskem ozemlju« in se ne bo omejeval le na gradivo in historiat poklicnih gledaliških hiš.

Druga njegova ugotovitev trdi, da je bilo »med Slovenci malo smisla za trajno ohranitev zgodovinsko važnih gledaliških dokumentov in za njihovo urejeno zbiranje«, kar se mora v prihodnje spremeniti.

Tretje pa je spoznanje, da se mora Slovenskemu gledališkemu muzeju v prid prihodnjega razvoja slovenske gledališke znanosti priključiti *Gledališki institut*. Prav v zvezi z institutom pa je ravnatelj Traven – prav tako njegov naslednik gospod Moravec – naletel na ostro, seveda tudi politično obarvano terjatev vodstva Akademije za igralsko umetnost, češ, naj ji muzej ne hodi v zelje in naj ostaja pri muzejskih zbiralnih in razstavljalnih poslih.

Gospod akademik Moravec je v Enciklopediji Slovenije zapisal, da je Janko Traven »zbral in uredil temeljno gradivo za Slovenski gledališki muzej«, iz katerega je po njegovi smrti mogla iziti naša temeljna gledališka knjiga Repertoar slovenskih gledališč 1867 do 1967.

Travnovo dediščino so – tudi v njegov spomin – spoštljivo oskrbovali in izpopolnjevali njegovi nasledniki ravnatelji: Dušan Moravec, Majda Clemenž, Bojan Kavčič in Ivo Svetina s pomočjo marljivega in zmožnega strokovnega osebja.

Vemo, da dela nikoli ne zmanjka.

Uradni katalog Ljubljanskega velesejma (1927) nas opominja, da je treba vsako razstavo do pike popisati in podrobno prefotografirati in to objavljati v Dokumentih, kakor je že bilo nekaj časa v navadi.

Gledališki odsek tega kataloga je treba preslikati v več izvodih (za domačo rabo), treba pa ga je tudi odkljukati, da bo mogoče ugotoviti, kaj od vsega tistega še imamo.

Treba se bo lotiti do kraja zanemarjenega pregleda in obravnave delovanja *amaterskih gledališč*. Najti je treba tovrstne dokumente v morebitnih ostankih društvenih, župnijskih, občinskih, telovadnih in delavskih arhivov, vključiti pričevanja amaterskih gledališčnikov, objaviti opozorila in navodila v tisku, na radiu in televiziji. Morda bomo ujeli še kaj od poslanstva 'belih domov', če bomo znali prelisčati čas, ki neusmiljeno briše preteklost – tudi po zaslugi naše brezbriznosti.

Našemu muzeju bodi v zvezi z amaterskim gledališčem v premislek delo doktorice Maje Haderlap, ki je v svoji knjigi *Med politiko in kulturo* (Celovec 2001) podrobno opisala tridesetletno vseslovensko gledališko dejavnost na Koroskem (*od 1946 do 1976*). Težišče njene raziskave je opis in popis ljubiteljskega gledališča za vsako leto posebej z omembo kraja, prireditelja (društva ipd.) in naslova uprizorjene igre – kar na 48 straneh. Knjiga ima v Slovenskem gledališkem muzeju številko 4487. Vredna ogleda in meditacije. Zabeleženih je več kot tisoč uprizoritev! Pa pri nas v istem obdobju?

Izpolniti je treba tudi prazen predal, ki bi v njem morali najti vse o zgodovini in vsebini šolskega gledališča.

Skrbneje je treba obravnavati zapuščine gledališčnikov (in to takoj po njihovi smrti). Kaj je z zapuščinami Stupice, V. Skrbinška, obeh Potokarjev, Lipaha, Jana, Jamnika, Severja, obeh Slodnjakov, pretresljivega Hrastelja, Šaričeve, M. Danilove, S. Severjeve, Počkajeve, Kraljeve? Koliko je tu zamujenega – namesto iz virov prepisujemo iz utečenih šablon in zaledenevamo umetnikovo bistvo. Marsikaj pomembnega je šlo v smeti ali v prodajo, in tako smo opeharjeni za odločilne življenjske dogodke ter ustvarjalne lastnosti pokojnikov.

Nimamo *priročne kartoteke* za nekdanje in sedanje gledališke ustvarjalce (sem štejem tudi kritike). Uporabniki, ki se hočejo na hitro poučiti, so odvisni od naključja ali zamudnega brskanja po razmetanih nahajališčih.

Zboljšati, če ne – žal – šele odpreti *stik s poklicnimi gledališči*. Slovenski gledališki muzej ni predvsem ali celo samo za Ljubljano! SGM naj ima v teh gledališčih svojega sodelavca. Koristno in tudi primerno je, če ta gledališča vsaj enkrat na leto obišeče uslužbenec muzeja, najboljše pa je, če to opravi njegov ravatelj.

V tisku, po radiu in TV naj SGM širi poznavanje naše gledališke preteklosti. Najbrž je mogoče doseči vsaj mesečne triminutne oddaje, ki je zanje v SGM več kot preveč snovi, naj gre za življenjepise gledaliških ustvarjalcev (tudi amaterskih), za predstavitev zanimivih dokumentov, za dopisovanja, za lepoto in krutost gledališkega ustvarjanja, za polemike in spomine.

Morda se zdi smešen opomin, da doslej še nismo pregledali, kaj šele ocenili npr. sejne zapisnike Udruženja gledaliških igralcev, ki so v muzeju in obsegajo ves čas od konca prve svetovne vojne do konca 1945. V njih najdemo obrise značaja, gmotnih pogojev, razočaranj in upov slovenskih igralcev in njihovega gledališča. Tudi knjige dežurnih zapisov predstav so zgovorne in vredne presoje. Prav tako mnoge različice hišnega reda in disciplinskih pravil. In povrh še cenzorska mnenja in odločitve, ki so še zmeraj komaj načeta neznanka. (domača, italijanska, nemška cenzura).

Občudovati je treba sedanjo izredno uspešno in obsežno izdajateljsko vneto, a pri tem nikar pozabiti na potrebno *predavateljsko dejavnost*. Muzej bi moral vse leto po enkrat na mesec odpirati pretekla in sodobna, domača pa tudi tuja gledališka vprašanja z izvirnimi, uporabnimi in dognano izoblikovanimi predavanji igralcev, pevcev, režiserjev, kritikov, raziskovalcev in zgodovinarjev. Z njimi bi priljubljali gledališko umetnost občinstvu, ki se mu je začelo odmikati. Takšna srečanja bi postala mikavnost in kulturna potreba in seveda prostor za odprte razprave o pomembnih vprašanjih.

Bilo bi predrzno brez dodatnih iskanj biti prepričan, da je naša pretekla in sedanja (in prihodnja!) gledališka resničnost že do kraja dognana in da so dozdanja spoznanja dokončno veljavna. Nič ni slabšega, kot vztrajati pri starih, še ne dokončno razrešenih dejstvih. Treba je še in še brskati po zaprašениh kotičkih, od tam zmeraj lahko še zbezaš kaj, kar ti premenja, lahko pa tudi razbije že zapečateni mnenje.

Na koncu poudarimo, da je Slovenski gledališki muzej *javna ustanova, odprta je za vsakega in za vso Slovenijo*, je tudi institutum, tj. duhovno podjetje, je servis, ki je poklicno in moralno zavezan vestno, izčrpno in ljubeznivo dajati strokovne informacije.